

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ І КРЕДИТ

В. М. Кремень

аспірант,

Українська академія банківської справи

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті проаналізовано тенденції розвитку і рівень конкуренції на ринку банківського кредитування корпоративних клієнтів. Оцінено галузеві пріоритети банків щодо позичальників і значення різних кредитних продуктів у формуванні кредитного портфеля банківських установ.

Вступ. Банківська система відіграє важливу роль в економічній системі країни, а саме організовує й обслуговує рух капіталу як головного атрибуту ринку, забезпечує його залучення, акумуляцію та переливання у ті сфери суспільного виробництва, де спостерігається дефіцит фінансових ресурсів.

За оцінками зарубіжних експертів потреба української економіки у фінансових ресурсах для структурної перебудови і забезпечення економічного розвитку складає \$ 300—400 млрд. За таких умов важливим є залучення до процесів трансформації економіки капіталу вітчизняних банків.

Постановка задачі. Аналіз науково-методичної літератури дозволив виділити два підходи щодо оцінки і аналізу банківської діяльності — мікроекономічний та мезоекономічний. Мікроекономічний підхід передбачає дослідження, наскільки діяльність банку відповідає інтересам і очікуванням його акціонерів. Широко використовується мезоекономічний підхід, відповідно до якого предметом дослідження виступає банківська система як така, а також проблемні питання в її діяльності.

З точки зору економічної системи країни найбільш доцільним є використання макроекономічного підходу, відповідно до якого вивчення діяльності банків має відбуватися через призму дослідження ролі банківської системи у створенні суспільного продукту і забезпеченні економічного зростання.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемні аспекти функціонування банківської системи знайшли відображення у наукових

працях таких вітчизняних вчених, як: В. Гесць, А. Гальчинський, А. Мороз, М. Савлук та ін.

Визначенню місця і ролі банківського кредитування у процесах формування фінансових ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності, а також вивченню засад взаємодії банківського і реального секторів економіки присвячені праці провідних вітчизняних науковців, зокрема таких як: А. Мороз, Б. Івасів, С. Мочерний, І. Гуцал, а також зарубіжних вчених — Є. Жукова, О. Лаврушина, Н. Андронові, В. Єгорові та ін.

Метою статті є дослідити сучасний стан та особливості кредитування банківськими установами реального сектору економіки.

Виклад основного матеріалу. Досвід зарубіжних країн засвідчив, що участь банків у процесі накопичення і розміщення капіталу в галузі економіки є однією з обов'язкових умов економічного зростання [2]. Можна виділити дві моделі участі банківських установ у забезпеченні економічних процесів: німецьку і англосаксонську (табл. 1).

Таблиця 1

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
МОДЕЛЕЙ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ І РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ**

Критерій	Німецька	Англосаксонська
Участь банківських установ у фінансуванні підприємств та контролі над ними	значна	незначна
Ключовий фактор забезпечення зовнішніми фінансовими ресурсами підприємств	низька ціна банківського кредиту на основі прив'язки її до офіційної облікової ставки	розвинута система фінансових установ небанківського типу
Середня питома вага ресурсів банків, які направляються на кредитування суб'єктів господарювання, %	80-90	60-75

Частка кредитів у ВВП є важливим економічним індикатором, що визначає рівень взаємодії банківського і реального секторів економіки, а також перспективи економічного розвитку [1].

В Україні обсяг кредитів у структурі ВВП у 1996 році склав близько 7 %, у 1999—9,04 %. У 2003 році цей показник до-

сяг позначки у 25 %, і на сьогоднішній день він складає вже близько 35 %.

Відповідно до рейтингу 125 країн світу за показниками кредитування фінансовими і банківськими установами суб'єктів господарювання (табл. 2) Україна посідає 63 місце в світі.

Таблиця 2

**КРАЇНИ-ЛІДЕРИ ЗА ПОКАЗНИКАМИ КРЕДИТУВАННЯ
ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ**

Місце	Країна	Обсяг кредитування приватного сектору, у % до ВВП
1	Швейцарія	164
2	Гонконг (Китай)	154
3	США	146
4	Нідерланди	142
5	Португалія	140
...
63	Україна	30
...
121	Конго	1
122	Сьєрра-Леоне	3
123	Киргизія	4
124	Гвінея	4
125	Чад	4

Роль банківського кредитування в розвитку економіки України підтверджується практично паралельними змінами обсягів ВВП і кредитів, наданих банками вітчизняним суб'єктам господарювання (Рис. 1).

Так, за період з 1996 по 2005 роки ВВП зріс у понад 5 разів, а обсяг наданих кредитів банківськими установами — в 26 разів. Така динаміка свідчить про активну участь банківського сектору в забезпеченні позитивної економічної динаміки в Україні.

Водночас у сфері банківського кредитування існує ціла низка проблем:

- 1) переважання короткострокового кредитування;
- 2) висока вартість кредитів;
- 3) ризикованість процесу кредитування через незадовільний фінансовий стан позичальників.

Рис. 1. Динаміка валового внутрішнього продукту і банківських кредитів, наданих суб'єктам господарювання

Ефективність функціонування будь-якого ринку, перш за все, визначається рівнем його конкуренції. З метою оцінки внутрішньогалузевої конкуренції на банківському ринку корпоративного кредитування нами було використано такі показники [6]:

- 1) сукупна частка десяти лідерів ринку P_{10} :

$$P_{10} = \sum_{i=1}^{10} p_i ;$$

- 2) коефіцієнт концентрації C_{k_4} :

$$C_{k_4} = \frac{V_1 + V_2 + V_3 + V_4}{V},$$

де V_i — обсяг кредитування відповідно першого, другого, третього та четвертого за обсягами реалізації або часткою ринку банківських установ;

3) інтенсивність конкуренції I_{k_4} :

$$I_{k_4} = \frac{100}{C_{k_4}} ;$$

4) середнє значення частки ринку «тих, що залишилися» p_3 :

$$p_3 = \frac{100 - C_{k_4}}{K_n - 4} ,$$

де K_n — кількість банківських установ, що функціонують на ринку капіталу.

Проведені розрахунки засвідчили (табл. 3), що рівень конкуренції на ринку банківського кредитування корпоративних клієнтів є високим, водночас достатньо високою є частка 10 лідерів, які протягом досліджуваного періоду утримують близько 50 % ринку. Це означає, що кожен з 10 лідерів в середньому контролює 5 % ринку при значенні рівної частки кожного банку на ринку 0,79 % у 2000 році і 0,67 % у 2007-у році.

Слід зазначити, що рівень конкуренції протягом 2000—2006 рр. незначною мірою коливався, оскільки частка 10 лідерів протягом 2000—2004 рр. і 2006 р. складала близько 51 %. Мінімальне значення частки ринку 10 лідерів було характерне для 2005 року і складало 46,85 %.

Коефіцієнт концентрації коливався протягом досліджуваного періоду у межах 31—35 %. Максимальне значення цього показника було у 2002 році — близько 36 %, а мінімальне — відповідно — у 2005 році (29,87 %).

Зростання рівня конкуренції підтверджує також динаміка інтенсивності конкуренції — зростання цього показника з 2,86 до 3,16 за останні 6 років.

Значення середньої частки ринку «тих, що залишилися» протягом досліджуваного періоду знижувалося в середньому на 0,01 % і залишалося незначним — межах піввідсотка.

На ринку банківського кредитування юридичних осіб розвиток внутрішньогалузевої конкуренції виявляється у розширенні спектру кредитних послуг, підвищенні якості і швидкості обслуговування, запровадженні комплексного обслуговування клієнтів.

Лідерами кредитування корпоративних клієнтів уже протягом більш ніж 5 років є «Приватбанк», «Райффайзен банк Аваль», «Укрсиббанк», «Укрексімбанк» і «Надра».

Таблиця 3

**ОЦІНКА РІВНЯ КОНКУРЕНЦІЇ
НА РИНКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ**

Показник	Рік						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Сукупна частка 10 лідерів ринку $P_{10}, \%$	51,98	51,52	51,27	51,08	50,90	46,85	50,96
Коефіцієнт концентрації $C_{k_4}, \%$	34,94	33,55	35,81	31,85	31,07	29,87	31,62
Інтенсивність конкуренції I_{k_4}	2,86	2,98	2,79	3,14	3,22	3,35	3,16
Середнє значення частки ринку «тих, що залишилися» $p_3, \%$	0,53	0,53	0,49	0,51	0,50	0,49	0,47

**Самостійні розрахунки автора на основі даних Асоціації українських банків про структуру кредитно-інвестиційного портфеля банківських установ*

У процесі дослідження нами було оцінено галузеву приналежність підприємств, які кредитуються банківськими установами, з точки зору значення цих галузей на ринку банківського кредитування на основі використання матриці БКГ (рис. 2).

Виходячи з отриманих результатів, можна зробити висновок, що перевага у кредитуванні надається підприємствам сфери послуг, а також має місце висока концентрація кредитних портфелів банків на окремих галузях або навіть окремими контрагентах.

Відсутні галузі, які б належали до «зірок», — єдиним кандидатом на «зірку» може стати кредитування підприємств торгівлі та виробництва товарів широкого вжитку. Більшість галузей належить до «важких дітей», що свідчить про те, що чіткі пріоритети банківських установ щодо кредитування різних галузей економіки ще не сформовані.

Оцінка місця окремих кредитних продуктів на ринку банківського корпоративного кредитування (рис. 3) дозволяє зробити висновок, що ринок перебуває у стадії формування його сегментаційної структури, оскільки значна частка кредитних продуктів представлена у секторі «важкі діти». Це, на нашу думку, перш за все пов'язане з тим, що банки все більше орієнтуються на пропо-

зицію корпоративним клієнтам кредитних програм і кредитних продуктів, розроблених з урахуванням специфіки їхнього бізнесу, а також достатньо чутливо реагують на зміни попиту суб'єктів господарювання щодо кредитування, що в свою чергу призводить до появи нових кредитних продуктів.

Рис. 2. Портфельний аналіз галузевої структури кредитів

Сектор «Дійні корови» представлений класичним кредитним продуктом — строковим кредитом на короткострокову перспективу, а також довгостроковим проектним фінансуванням.

У рамках аналізу портфелю кредитних продуктів банків для корпоративного сектору слід зазначити, що останнім часом банки пропонують такі нові види довгострокового кредитування, як проектне фінансування і інвестиційне кредитування.

Інвестиційні кредити, зазвичай, надаються на розширення існуючого бізнесу, а джерелом погашення кредиту виступає вся господарська та фінансова діяльність позичальника, зокрема доходи, що генеруються проектом. Проектне фінансування передбачає фінансування інвестиційних проектів, що з точки зору звичайного кредитування мають підвищені ризики, пов'язані, перш за все, зі створенням нових виробничих потужностей і нового бізнесу. У цьому випадку джерелом погашення кредитних коштів виступають грошові потоки, які генеруються в процесі реалізації проекту [4].

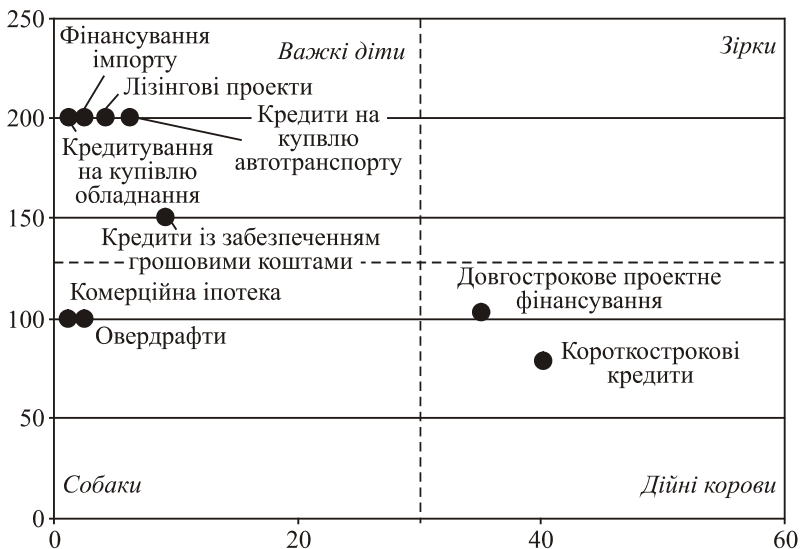

Рис. 3. Портфельний аналіз надання кредитних продуктів банківськими установами

Одним з найперспективніших сегментів банківського кредитування є співпраця з малими суб'єктами господарювання (табл. 4) — за оцінками експертів, цей сегмент кредитного ринку за 1—2 роки може зрости від 5 до 10 разів. Все більше вітчизняних банків намагаються отримати частку ринку цього виду кредитування. Основними конкурентами вітчизняних банків виступають іноземні банки та фонди, зокрема, Європейський банк реконструкції та розвитку, Світовий банк, Німецько-Український Фонд та ін.

На сьогоднішній день, як вже зазначалося, розпочався розвиток банківського інвестиційного кредитування. Таке фінансування надається на 5—10 років, що значно обмежує коло банківських установ, які можуть надавати цей вид кредитів, а саме — це банки, що мають вихід на ринок зовнішніх запозичень, і «доньки» іноземних банків, які одержують довгострокове рефінансування від материнських структур [5]. Особливо активізували свою діяльність у цій сфері кредитного ринку такі банки, як «Укресім-банк», «Надра», «Укрсоцбанк» і «Райффайзенбанк Україна».

Висновки. Аналіз сучасних тенденцій участі банківських установ у розвитку реального сектору економіки України дозволяє зробити висновок, що банки можуть стати каталізатором інвестиційних процесів і забезпечення економічного розвитку.

**ПОРТРЕТ СЕРЕДНЬОСТАТИСТИЧНОГО ПОЗИЧАЛЬНИКА-
СУБ'ЄКТА МАЛОГО БІЗНЕСУ**

Критерій	Значення
Статус	юридична особа або приватний підприємець
Вік директора/підприємця	25—40 років
Майно, яке перебуває у власності	житлова нерухомість, автомобіль середнього класу
Термін здійснення діяльності	більше 1 року
Річний дохід	не більш ніж 50 млн грн
Чисельність працівників	до 1000 осіб

Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004—2015 рр. передбачає зростання до 2010—2011 рр. частки кредитів у ВВП до 54 %, а частка активів банківської системи — до 70 %. Це означає, що роль банківського сектору в економічному зростанні економіки України повинна підвищуватись. Досягнення цих показників може бути реалізоване шляхом запровадження нових кредитних продуктів відповідно до потреб суб'єктів господарювання, забезпечення доступності для корпоративного сектору в отриманні кредитів і збільшення обсягів кредитування на довгостроковій основі.

Література

1. Гуляєва Л. П. Роль банків у забезпеченні функціонування підприємств реального сектора економіки // Формування ринкових відносин в Україні — 2006. — № 9. — С. 28—33.
2. Жукова Н. К. Банківський кредит у забезпеченні економічного розвитку держави // Формування ринкових відносин в Україні — 2006. — № 1. — С. 25—28.
3. Жукова Н. К. Особливості кредитування комерційними банками суб'єктів господарювання в Україні // Банківська справа (укр.). — 2006. — № 2. — С. 65—73.
4. Задерей Н. Великі гроші // Український діловий тижневик «Контракти». — 2006. — № 27 від 03.07.
5. Руба О. Кредитна істерія // Український діловий тижневик «Контракти». — 2007. — № 05 від 29.01.

6. Управление крупным промышленным комплексом в транзитивной экономике: Монография / Под общ. ред проф. Ю.Г. Лысенко, проф. Н. Г. Гузя.– Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2003. — 670 с.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2008.

УДК 336.71

О. О. Чуб, канд. екон. наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОДАЖУ БАНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Досліджено етапи продажу банку інвесторам та роль консультанта у проведенні операції. Визначено завдання консультантів як з боку продавців, так і з боку інвесторів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Фінансова глобалізація, етапи здійснення операцій купівлі-продажу банку, оцінка вартості банку, фінансовий консультант, первинне публічне розміщення акцій.

Останнім часом іноземні інвестори почали активніше укладати угоди купівлі українських банків. Активність на ринку купівлі банків є позитивним явищем, оскільки національна банківська система потребує надходження інвестицій та підвищення рівня капіталізації. За останній рік XX ст. було оголошено близько 40 000 операцій злиття загальною вартістю понад 3,4 трлн дол. США, які спровокували фундаментальні зміни у багатьох галузях, зокрема у банківському секторі. В Україні протягом 2004—2007 років обсяг угод із злиття у банківському секторі становив 3 900 млн дол. США [1]. Внаслідок інтеграції країни у світову економічну систему частка іноземного капіталу в українських банках неухильно зростає і на початок 2007 року становила 27,6 %, із якого капітал Австрії — 53,3 %, Росії — 18,7 %, Нідерландів — 4,7 %, Польщі та Німеччини по 3,8 % [2, 3].

Іноземні інвестиції у банківський сектор виступають вагомим чинником активізації процесів реформування. З іншого боку, переважання позитивних чи негативних наслідків входження іноземного капіталу залежить від форми та обсягів присутності іноземного банківського капіталу в національній економіці. Іноземні інвестиції у національний банківський сектор можуть здійснюватися трьома шляхами: